

22659

**ART DE L'ALTA EDAT MITJANA, DE L'ISLAM
DE BIZANCI**

1997-98

Professora : Anna Orriols

ART DE L'ALTA EDAT MITJANA, DE L'ISLAM I DE BIZANCI

-primer cicle-
Programa i bibliografia
curs 1997/98
prof.: Anna Orriols

- Introducció general. Concepte d'Edat Mitjana. De l'art antic al medieval. t paleocristià: adaptació del llegat clàssic al cristianisme; tipologies arquitectòniques i programes iconogràfics.

ZANCI

- Art paleo-bizantí. De la fundació de Constantinoble a la crisi iconoclasta. L'Edat d'Or de Justinià. Constantinoble; Santa Sofia. Arts de objecte. Il·lustració de manuscrits. Iconoclasme: la disputa de les imatges; textos; obres.

- Art de l'Imperi Mig. Dinasties Macedònica i Comnena. Classicisme bizantí. recuperació de les imatges. Programes. Renaixement macedònic. Mosaics votius Santa Sofia. Auge del poder bizantí: expansió territorial i artística. Sicília i Sicília. Frescos: Nerezi, Capadòcia.

- Els Paleòlegs. De la conquesta llatina a la presa de Constantinoble pels àrabs. Sant Salvador de la Cora. Difusió de l'art bizantí: els Balkans, França.

CIDENT

- L'època de les invasions. Itàlia: ostrogots, bizantins i longobards. Ravenna. Gàl·lia merovíngia. Illes Britàniques: fundacions monàstiques irlandeses; relacions amb el continent; Il·lustració de manuscrits. Hispania visigoda: arquitectura i escultura; reflexos d'una miniatura; la cort de Toledo; orfebreria.

- Art carolingi. Església i imperi; ideari de *renovatio*. La "nova Roma": el nou palatí d'Aquisgrà i la cort de Carlemany. Espais de culte: el model paleocristià; bipolarització dels temples. Unificació litúrgica. El monestir. Il·lustració de manuscrits.

- Art pre-romànic hispà. Art asturià del segle IX, art de patrocinat regi. segle X: mossàrabs i repoblació; art dels monestirs. Els Beatus. La Marca hispànica.

- "El segle de l'any mil". Art de l'imperi otomà. Els emperadors otomans i la imatge del poder. Alts eclesiàstics com a patrons artístics: Arnolfo a Hildesheim. Art anglo-saxó. Il·lustració de manuscrits i esborrany.

AM

- Aproximació general a l'art de l'Islam. Naixement i primera expansió. Progressió territorial i assimilació de fórmules. La mesquita. Arquitectura civil; palaus. Pintura, mosaic, arts de l'objecte i il·lustració de manuscrits.

- Art islàmic a la Península Ibèrica. Al-Andalus; de l'emirat al califat. Mesquita de Córdoba. Almoràvits i almohades. El darrer esplendor: regne nassarita de Granada; l'Alhambra.

BIBLIOGRAFIA

Introducció i de caràcter general. Obres complementàries

- BIANCHI BANDINELLI, R., Del Helenismo a la Edad Media, Akal, Madrid 1981
- RIEGL, A.: Industria artistica tardoromana, Sansoni, Firenze 1981 [ed. alemanya: Wien 1927.] Traducció espanyola recent (Akal, Madrid).
- SCHLOSSER, J.: El arte de la Edad Media, Gustavo Gili, Barcelona 1981 [ed. alemanya: Die Kunst des Mittelalters, Berlin 1927.]
- YARZA LUACES, J. *et altri*, Arte Medieval I. Alta Edad Media y Bizancio ("Fuentes y Documentos Para la Historia del Arte" II), Gustavo Gili, Barcelona 1982.
- GRABAR, A.: Les origines de l'esthétique médiévale, Macula, Paris 1992

ART PALEOCRISTIÀ I BIZANTÍ

- MILBURN, R., Early Christian Art and Architecture, University of California Press, Berkeley - Los Angeles 1988.
- BECKWITH, J., Early Christian and Byzantine Art, Penguin Books (The Pelican History of Art) London 1988 [1970].
- × KRAUTHEIMER, R., Arquitectura paleocristiana y bizantina, Cátedra ("Manuales de Arte"), Madrid 1984 [ed. or. anglesa, 1965].
- GRABAR, A., El primer arte cristiano (200-395), Aguilar ("Universo de Formas"), Madrid 1967 [ed. or. francesa, Paris 1967].
- GRABAR, A., La Edad de Oro de Justiniano, Aguilar ("Universo..."), Madrid 1966.
- GRABAR, A., Las vías de la creación en la iconografía cristiana, Alianza ("Alianza Forma" 49), Madrid 1985 [ed. or. americana, Princeton 1985].
- SIMSON, O.G. von, Sacred Fortress; Byzantine Art and Statecraft in Ravenna, Princeton 1987.

- RODLEY, Lyn, Byzantine Art and Architecture. An Introduction, Cambridge University Press 1995.
- KITZINGER, Ernst, Byzantine Art in the Making. Main lines of Stylistic development in mediterranean Art 3rd-7th century, London 1977.
- MANGO, C., Arquitectura bizantina, Aguilar ("Historia Universal de la Arquitectura"), Madrid 1989 [ed. esp. anterior del 1975] [ed. italiana, 1980]
- DELVOYE, C., L'art byzantin, Arthaud, Paris 1967.
- COCHÉ DE LA FERTE, L., L'art de Byzance, Mazenod ("L'art et les grandes civilisations"), Paris 1981.
- STERN, H., L'art byzantin, Presses Universitaires de France ("Quadrige"), Paris 1982² [1966].
- TALBOT RICE, David, Art of the Byzantine Era, Thames and Hudson ("World of Art"), London 1989 [1963]
- GRABAR, A., La peinture byzantine, Skira, Genève 1953.
- LAZAREV, V., Storia della pittura bizantina, Torino 1967.
- Byzance. L'art byzantin dans les collections publiques françaises, Réunion des Musées Nationaux, Paris 1992. [Catàleg de l'exposició al Louvre, 92 - gen. 93]

- Periphery, The Pennsylvania State University Press, University Park, London 1988.
- DEMUS, O., The Mosaics of Norman Sicily, London 1949. Reedició: Hacker, New York 1988.
- DEMUS, O., The Mosaic Decoration of San Marco, Venice, The University of Chicago Press 1988. [edició abreujada de l'obra en 4 vols. The Mosaics of San Marco in Venice, Dumbarton Oaks, Harvard 1984.]

OCcident

- URLIAT, M.: Des barbares a l'an mil, Mazenod ("L'art et les grandes civilisations"), Paris 1985.
- RABAR, A. i NORDENFALK, K.: Le Haut Moyen Age. De la fin de l'époque romaine au XIe siècle, Skira ("Les grands siècles de la peinture"), Genève 1957 [la part dedicada a la miniatura, de Nordenfalk, reeditada per Skira, Genève 1988].
- UBERT, J.; PORCHER, J. i VOLBACH, W.: La Europa de las invasiones, Aguilar ("El universo de las formas"), Madrid 1968.
- EITZ, C., La France pre-romane. Archéologie et Architecture religieuse du Haut Moyen Age du IV siècle à l'an Mille, Errance, Paris 1987.
- ITZINGER, E.: Early Medieval Art in the British Museum & British Library, Br. Mus. Publ., London 1983 [1a. ed. 1940]
- ECKWITH, J. El primer arte medieval, Hermes, México 1965 [ed. or. anglesa Thames & Hudson, London 1964 i 1989]

les Britàniques

- ENRY, F.: L'art irlandais, 3 vols., Zodiaque, Ste. Marie de la Pierre-qui-vire 1963-64.
- ILSON, D.M., Anglo-saxon art. From the seventh Century to the Norman Conquest, Thames and Hudson, London 1984.
- ENDERSON, G.: From Durrow to Kells. The Insular Gospel Books 650-800, Thames and Hudson, London 1987.
- EXANDER, J.J.G.: Insular Manuscripts 6th to the 9th Century, Harvey Miller ("A Survey of Manuscripts Illuminated in the British Isles" I), London 1978.
- EMPLE, E.: Anglo-saxon Manuscripts 900-1066, Harvey Miller ("A Survey of Manuscripts Illuminated in the British Isles" II), London 1976.
- OWN, M.P., Anglo-Saxon Manuscripts, British Library, London 1991.
- ECKWITH, J.: Ivory Carvings in Early Medieval England, Harvey Miller, London 1972.
- CKHOUSE, J., TURNER, D.H., WEBSTER, L. (eds.): The Golden Age of Anglo-Saxon Art, Exposició. British Museum, London 1984.

- The Art of Medieval Spain, A.D. 500-1200, The Metropolitan Museum of Art, Harry Abrams, New York 1993.
- YARZA LUACES, J.: Arte y arquitectura en España, 500-1250, Cátedra, Madrid 1979 [posteriors edicions].
- FONTAINE, J.: El prerrománico, Encuentro, Madrid 1978 (2a. ed.) [ed. francesa: L'art préroman hispanique, Zodiaque, La Pierre-qui-vire].
- BANGO TORVISO, I.G.: Alta edad media. De la tradición hispanogoda al románico Sílex ("Introducción al arte español"), Madrid 1989.
- DODDS, J.D., Architecture and Ideology in Early Medieval Spain, Pennsylvania State University Press, University Park - London 1993.

Península Ibèrica. Epoca visigòtica.

- PALOL I SALELLAS, P. de: Arte hispánico de la época visigoda, Polígrafa, Barcelona 1968.
- PALOL, P. de: Arqueología cristiana de la España romana. Siglos IV-VI, Enrique Flórez del CSIC, Madrid-Valladolid 1967.
- RIPOLL LÓPEZ, G., Arquitectura visigótica, Historia 16 ("Cuadernos de Arte Español" 99), Madrid 1993.

Península Ibèrica. Asturià. Mossàrab. Repoblació.

- BONET CORREA, A.: Arte prerrománico asturiano, Polígrafa, Barcelona 1963.
- PITA ANDRADE, J.M.: Arte asturiano, Madrid 1963.
- YARZA LUACES, J.: Arte asturiano. Arte mozárabe, Univ. de Extremadura, Badajoz 1985.
- MARÍN, F., GIL LÓPEZ, J., San Julián de los Prados o el discurso de la ciudad, Oviedo 1989.
- SCHLUNK, H. i BERENQUER, M.: La pintura mural asturiana de los siglos IX-X, Madrid 1957.
- GIL LÓPEZ, J. i MARÍN, F.A.: Santa María del Naranco. San Miguel de Lillo, Oviedo [1988].
- CUADRADO SÁNCHEZ, M., Arquitectura palatina del Naranco, Historia 16 ("Cuadernos de Arte Español" 55), Madrid 1992.

- FERNÁNDEZ ARENAS, J.: Arquitectura mozárabe, Polígrafa, Barcelona 1972.
- BANGO TORVISO, I.G., El arte mozárabe, Historia 16 ("Cuadernos de Arte Español" 2), Madrid 1991.
- FONTAINE, J.: El arte mozárabe, Encuentros, Madrid 1978 [ed. or. francesa: L'art préroman hispanique, 2. L'art mozarabe, col. Zodiaque, 1977].
- ABAD CASTRO, C., Arquitectura de repoblación en el valle del Duero, Historia 16 ("Cuadernos de Arte Español" 13), Madrid 1991.

- WILLIAMS, J.: Early Spanish Manuscript Illumination, G. Braziller, NY-London 1977 [trad. espanyola a ed. Casariego, Madrid].
- Los Beatos. Catàleg de l'exposició. Juny-set. 1986, Biblioteca Nacional de España, Madrid 1986.
- SILVA Y VERÁSTEGUI, S. de Los Beatos, Historia 16 ("Cuadernos de Arte Español" 100), Madrid 1993.

- HUBERT, J.; PORCHER, J.; VOLBACH, W., El imperio carolingio, Aguilar ("Universo de las Formas"), Madrid 1968.
- PANOFKY, E., Renacimiento y renacimientos en el arte occidental, Alianza, Madrid 1975 [diverses reimpressions posteriors. Ed. or. 1960 pp. 84-100].
- HINKS, B., Carolingian Art, London 1962 (2a. ed.; 1a., 1935).
- CONANT, K.J., Arquitectura carolingia y románica, Cátedra, Madrid 1982 [1a. ed. or. 1954].
- HEITZ, C., L'architecture religieuse carolingienne. Les formes et leurs fonctions, Picard, Paris 1980.
- PRICE, L., The Plan of St. Gall in Brief, California U.P. 1982.
- MÜTHERICH, F. i GAEHDE, J., Carolingian Painting, G. Braziller, NY 1973 [n'existeixen traduccions francesa i alemanya].
- BANGO TORVISO, I., El prerrománico en Europa. De Carlomagno a los ottones, Historia 16 ("Historia del Arte" 17), Madrid 1989.
- KUBACH, Eric - ELBERN, Victor H., L'art de l'empire au début du Moyen Âge. Les arts carolingien et ottonien, Albin Michel ("L'art dans le monde") Paris 1973. [ed. or.: Baden-Baden 1968].

Art otònida. Art de l'entorn de l'any 1000.

- FOCILLON, H., El año mil, Alianza ("L.B." 28), Madrid, vv. eds. [ed. or francesa 1952].
- DUBY, G., L'An Mil, Gallimard-Julliard, Paris 1967.
- GRODECKI, L.; MÜTHERICH, F.; TARALON, J.; WORMALD, F., El siglo del año mil, Aguilar ("El Universo de las Formas"), Madrid 1973.
- BARRAL I ALTET, X. (dir.), Le paysage monumental de la France autour de l'an Mil, Picard, Paris 1987.
- BARRAL I ALTET, X., Le paysage architectural de l'an mil, a la France de l'an Mil (dir. per R. DELORT), Édns. du Seuil, Paris 1990.

◆

- GRODECKI, L., L'architecture ottonienne. Au seuil de l'art roman, Paris 1958.
- MAYR-HARTING, Henry, Ottonian Book Illumination. An Historical Study, 2 vols. Harvey Miller, London 1991.
- LÓPEZ SERRANO, M., El Códice Áureo. Los cuatro evangelios, Patrimonio Nacional, Madrid 1987.
- Bernward von Hildesheim un das Zeitalter der Ottonen, Bernward Verlag Hildesheim / Philipp von Zabern, Mainz am Rhein 1993. 2 vols.

General

- BLAIR, Sheila i BLOOM, Jonathan, The Art and Architecture of Islam, 1250-1800, Yale University Press, New Haven 1994.
- ETTINGHAUSEN, Richard, La peinture arabe, Skira ("Les trésors de l'Art", 1), Genève, 1977 [1962].
- ETTINGHAUSEN, Richard i GRABAR, Oleg, The Art and Architecture of Islam, 1250-1800, Yale University Press, New Haven 1987.
- FREELY, John, BURELLI, Augusto Romano i YERASIMOS, Stephane, Sinan, architect of Suleyman the Magnificent and the Ottoman Golden Age, Thames & Hudson, London 1992.
- FRISHMAN, Martin i KHAN, Hasan Uddin, The Mosque, Thames & Hudson, London 1994.
- GOLVIN, L., Essai sur l'architecture religieuse musulmane, Paris 1979.
- GRABAR, Oleg, La formación del Arte Islámico, Cátedra ("Grandes Textos de Arte", 1), Madrid 1984 (3a. ed.) [ed. or.: Yale 1973].
- GRAY, B., La peinture persane, Skira ("Les trésors de l'Asie"), Genève 1977.
- HILLENBRAND, Robert, Islamic Architecture, Edinburgh University Press, Edinburgh 1984.
- HOAG, John D., Arquitectura islámica, Aguilar ("Historia universal del arte", 1), Madrid 1976.
- MARÇAIS, Georges, El arte musulmán, Cátedra ("Cuadernos Arte"), Madrid 1962 [ed. or.: Paris 1962].
- MICHELL, George, La arquitectura del mundo islámico. Su historia y significado social, Alianza ("Alianza Forma. Serie Especial" IV), Madrid, 1984 [ed. or.: London 1968].
- MORALES, Alfredo J., Las claves del arte islámico, Ariel ("Las claves del arte. Serie Estilos"), Barcelona 1987.
- OTTO-DORN, Katharina, El Islam, Praxis - Seix Barral ("El arte de los pueblos"), Barcelona 1965 [ed. or.: Baden-Baden 1964].
- PAPADOPOULOU, Alexandre, El Islam y el arte musulmán, Gustavo Gili ("El Islam y las Grandes Civilizaciones"), Barcelona 1977 [ed. or.: Paris 1977].
- TALBOT RICE, D., El arte islámico, Hermes, México-Buenos Aires s.d. [ed. or.: London 1964].

Al-Andalus

- Al-Andalus. Las artes islámicas en España, catàleg de l'exposició (Griffiths Institute for Islamic Studies / The Metropolitan Museum of Art, New York), a càrrec de Jerrilynn D. DODDS, El Viso, Madrid, 1992.
- BARRUCAND, Marianne, Arquitectura islámica en Andalucía, Taschen, Köln, 1992.
- BORRÁS GUALIS, Gonzalo M., La Alhambra y el Generalife, Anaya ("Biblioteca Básica de Arte"), Madrid, 1989.
- BORRÁS GUALIS, Gonzalo M., El Islam. De Córdoba al Mudéjar, ("Introducción al arte español"), Madrid, 1990.
- GRABAR, Oleg, La Alhambra. Iconografía, formas y valores, Alianza ("Alianza Forma" 9), Madrid, 1980.
- JIMÉNEZ MARTÍN, Alfonso, La mezquita de Córdoba, Cuadernos de Arte Española (97), Historia 16, Madrid, 1993.